

Články

JAK TO BYLO S KAPELOU,
KTERÁ TO NEVYHRÁLA

Josef Škvorecký

Paměť je asi tak spolehlivá jako očitá svědectví těch, jimž se podařilo shlédnout přistání létajícího talíře. V životě jsou ovšem situace, kdy člověk nemá k dispozici nic kromě paměti. Nebo skoro nic. To se stalo mně, když mě můj postgraduální student na Torontské univerzitě Joe Medjuck, nyní úspěšný producent kasamačů jako *Ghost Busters*, *Legal Eagles* nebo *Beethoven* (o tom bernardýnovi), požádal, abych pro kanadské nakladatelství Peter Martin Associates napsal knihu o české nové vlně. Joe Medjuck je typický filmový nadšenec, *film buff*, jak se tu říká, a Martinovo nakladatelství byl *de facto* rodinný podnik, který těžce zápasil s konkurencí velkých amerických nakladatelských domů, jež mají většinou filiálky v Kanadě; Peter nakonec konkurenci podlehl a otevřel si knihkupectví, specializující se na kuchařky. S tím v konkurenci obstál. Joe Medjuck, jeho dívka Kay Armitage a jeho kamarád Peter Lebensold, vydavatel kanadského (taky už zaniklého) filmového měsíčníku *Take One*, všichni nesmírně obdivovali českou novou vlnu, a byli bez sebe šťastní, že sovětský přepad Československa mezi ně přivál člověka, který se, byť jen marginálně, toho slavného hnutí zúčastnil. Ještě po letech Kay málem omdlela trémou, když měla v Torontu uvádět svůj živý idol, Věru Chytilovou, a v přítomnosti té drsné režisérky se chovala jako školačka, ačkoliv to už byla profesorkou filmu na Torontské univerzitě.

Pro mě byl Joeův návrh pravou inspirací: bylo to v době, kdy vzpomínky ještě bolely, a možnost sepsat tenhle jeden aspekt doby velké naděje byl dar spadlý z nebe. Ačkoliv jsem svoje povinnosti na anglickém oddělení Torontské univerzity plnil vzorně, jednak z vrozené disciplinovanosti, jednak protože jsem se potřeboval na univerzitě udržet, přesto jsem se hodil marod (od profesorů se nevyžadovala žádná lékařská potvrzení), a za týden jsem věc sepsal. Překlad do angličtiny (tehdy jsem si ještě nevěřil) trval mému lenivému kamarádovi Michalu Schonbergovi přes rok.

A bylo to před zavedením videokazet, filmoví vědci museli velmi často spoléhat na paměť, proto je v knihách o kinematografii z té doby tolik chyb: některé filmy byly prostě nedosažitelné. V mém případě byly nedosažitelné všechny. Pár se jich dalo pronajmout, ale na to jsem neměl ani peníze, ani čas, a ten jediný svůj film, který jsem vlastnil, *Farářův konec*, vlastnil jsem teprve poté, co ho Joe Medjuck ukradl na ottawském konzulátu komunistického Československa. Tam měli buď takový bordel nebo také pochopení, že jej nikdy nežádali zpátky. Jenže k té krádeži došlo, když byla kniha už venku. Podobným způsobem obohatil pak Joe mou sbírku filmů nové vlny ještě o *Pět holek na krku*.

Musel jsem proto spoléhat na paměť. Její díry identifikoval později britský filmový badatel v knize *The Czechoslovak New Wave*, ale gentlemansky je zpochybnil tím, že jsem patrně viděl jiné kopie (jak známo, kopie zejména starších filmů se od sebe často velmi liší). K ruce jsem měl ještě (velmi) neúplné ročníky Filmu a doby a svou spisovatelskou fantazii, kterou jsem se snažil držet na uzdě, neboť mělo jít o vědecko-populární spis.

Celkem se mi to asi podařilo, ale když mě nyní pan Lukeš požádal, abych napsal, jak to bylo s mou spoluprací s Milošem Formanem, již – nikoli naší vinou – bohužel nikdy nekorunoval natočený film, začal jsem pochybovat. Je historie filmu *Kapela to vyhrála*, jehož titul prošel podobnými permutacemi jako jeho děj, až byl zakázán pod nepěkným názvem *Noty v kufru*, v mé knize *Všichni ti bystří mladí muži a ženy* zachycena skutečně přesně a objektivně? Což určitě není? Tedy jaký je v mém vylíčení podíl *Dichtung* a jaký *Wahrheit*?

Přemýšlel jsem o tom, už když paní dr. Míla Ričlová prosadila knihu k vydání v pražském Horizontu (předtím česky nikdy nevyšla), ale usoudil jsem, že podobně jako v legendách tou dobou už se skutečnost a její cifrování v mé paměti smísilo k nerozpletení, a tak jsem to nechal, jak jsem to před málem čtvrt stoletím dal na papír. Zvědavě jsem ale čekal na Milošovy paměti, jež s ním sepisoval náš (Sixty-Eight Publishers) literární objev Jan Novák z Oak Parku (tam se narodil Hemingway), a které vyšly pod titulem *Turnaround*.

No, oko mi ihned padlo na chybu, a ta nezávisí na mé paměti. Miloš říká (překládám z angličtiny): „Na rozdíl od dřívějšího románu (tj. *Zbabělci*) naše krátká povídka oficiálně vyšla a nebyly proti ní žádné ‚ideologické‘ námitky.“ Miloš je tu trochu vedle. Povídka, jež vedla k našemu seznámení a měla být jeho prvním celovečerním filmem, se jmenovala *Slovo nevezmu zpět*, a byla v prvním čísle almanachu *Jazz 58*. Číslo bylo sice vytištěno, svázáno a připraveno k expedici, poté však zakázáno a ve stoupě rozemleto. Tiskařští dělníci zachránili jen několik čísel, z nichž jednoho jsem šťastným majitelem. Důvodů k zakousnutí bylo zajisté několik, jazz v některých ústředně výborových mozcích pořád platil za „hudbu duševní bídy“ (V. Gorodinskij), jedním z hlavních kamenů úrazu byla však nesporně moje povídka. Obsahovala nacistické desatero, co se smí a co se nesmí v taneční hudbě, a to se nápadně podobalo podobným nařízením a návrhům, otiskovaným, tehdy ještě zcela nedávno (psal se rok 1958, povídku jsem napsal dávno předtím, asi tak v roce 1954), i v českém tisku.

To desatero samo jsem psal rovněž po paměti: četl jsem text, jenž mě inspiroval, někdy za protektorátu, a domníval jsem se, že v časopise *Filmový kurýř*, který odbíral biograf, kde byl můj otec ředitelem (čestná funkce: bylo to sokolské kino). Text mě, swingového nadšence, tehdy velice namíchl, ale i pobavil, a když jsem povídku v raných padesátých letech psal, pokusil jsem se jej vyhledat v Univerzitní knihovně, anebo snad už v Novinářském muzeu (nevím už, jak se to jmenovalo) na Letné, pokud tou dobou už existovalo. To se mi nepodařilo, ale řekl jsem si, že jde konec konců o povídku, nikoli o historickou práci, a tak jsem použil představivosti.

V hrubých rysech jsem se strefil. Původní text nacistického befélu objevili po letech Josef Kotek a Jaromír Hořec a otiskli jej v knize *Kronika české synkopy 2*. Česky to uvažování generálního sekretáře Říšské kulturní komory Hanse Hinkela (pro *film buffs*

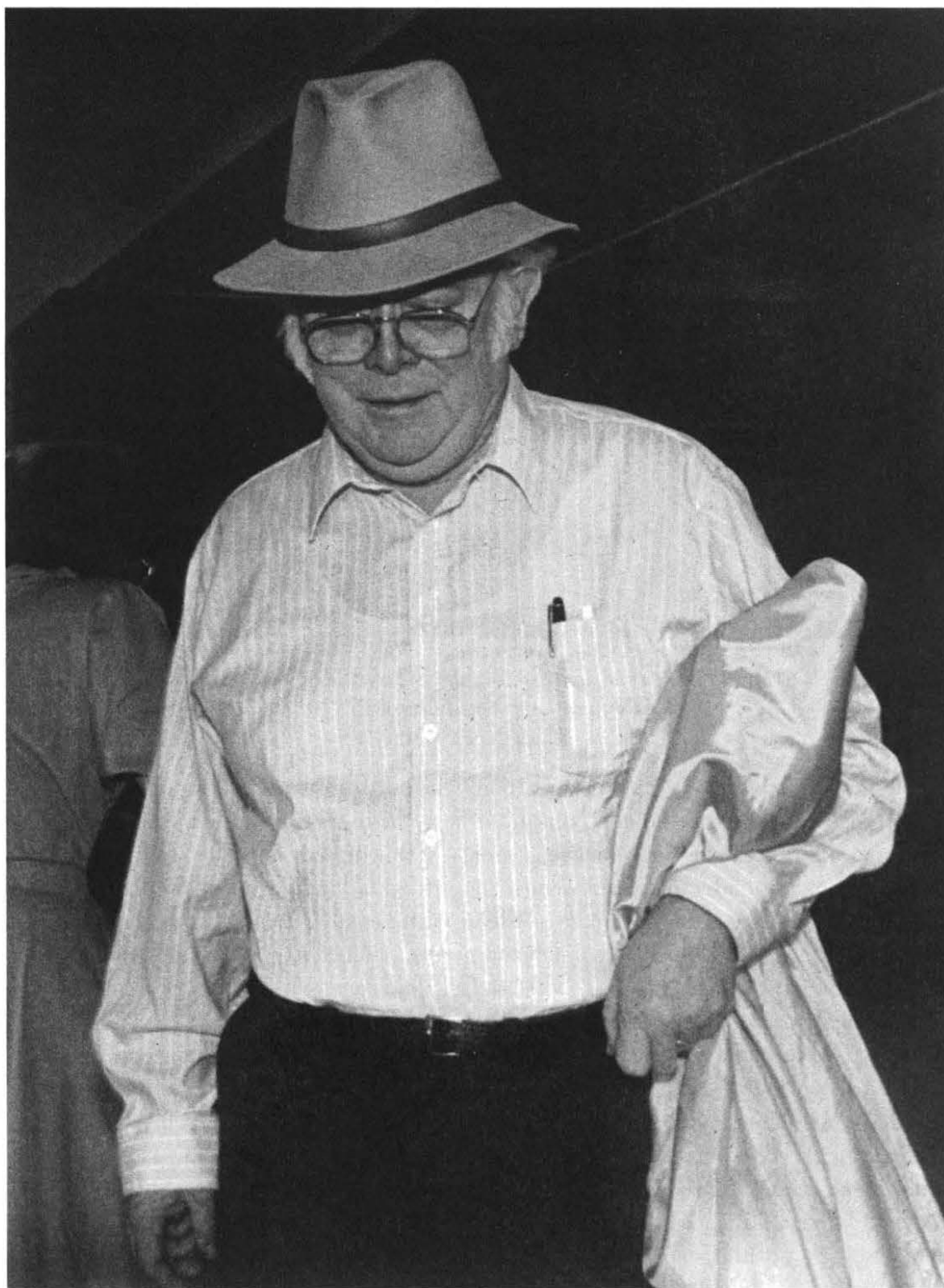
*Miloš Forman na slavnostním zahájení přehlídky svých filmů
„Ať žije Forman“ v pražské Lucerně 27. 10. 1995*

Foto Zdeněk Merta

zajisté *nomen omen*) otiskl Zpravodaj odborového sdružení hudebníků pro Čechy a Moravu (prosinec 1942), a skutečně obsahuje perly jako „Každý jiný způsob hudebního přednesu, který staví do popředí vnější efekty a clownerie... musí být potlačen“ nebo: „Rozhodující pro hodnotu či bezcennost té které skladby... je její melodický obsah... Odmítnout je třeba každou formu zženštilého vystupování zpěváků..., kteří staví vnější efekt nad umělecký obsah“ apod. V mé paměti se z toho stalo „vyzývavé vstávání při provádění sólové hry se zakazuje“, „Rovněž se zakazuje zpěvákům během skladby povykovat (tzv. scat)“ atd. Mezi kulturní kuriozity naší doby asi patří, že tohle moje desatero zhudebnilo v Kanadě hned několik kapel a skladatelů, např. John Roby, ten je začlenil do své jazzové opery *The Bass Saxophone*, napsané podle mého Bassaxofonu, nebo rocker Hugh Marsh, jenž svoji skladbu s názvem *Rules Are Made To Be Broken* zařadil na LP *Shaking the Pumpkin*, a jiní. Desatero zřejmě přešlo do povědomí amerických jazzových fandů, až se proměnilo ve fakt: v téhle podobě jsem je nedávno zahlédl v jakési vědecké knize o jazzu, jejíž autor mě svědomitě citoval, i s udáním zdroje. Tím zdrojem byla antologie povídek ovlivněných jazzem *Hot And Cool* (Penguin–Plume, 1990). Oficiálně, jak tvrdí Miloš ve svých pamětech, tedy povídka v době zásahu pana prezidenta Novotného ještě nevyšla a nemohla Miloše tedy „ozbrojit dobrým argumentem“. Objevila se až po zákazu našeho filmu, v knize *Sedmiramenný svícen* (1964), a to ne už jako *Slovo nevezmu zpět*, nýbrž jako *Eine kleine Jazzmusik*. Pod tímhle titulem se v Americe stala mou patrně nejvíc přetiskovanou povídkou, a nakonec se pod ním dočkala i zfilmování v České televizi, kde ji režírovala paní režisérka Zuzana Zemanová.

ILUMINACE

Josef Škvorecký: Jak to bylo s kapelou...

Josef Škvorecký při jedné ze svých návštěv Prahy v devadesátých letech
Foto Ondřej Němec

Ale s tím filmem už Miloš neměl nic společného, a moc ani já ne, protože scénář jsem nepsal.

Takže v tomhle se Miloš bodl. Jinak ovšem popisuje, jak to bylo, shodně se mnou. Jak se film původně jmenoval *Kapela to vyhrála* a na radu zkušenějších byl opatřen podtitulem „protifašistická hudební komedie“; jak Velká filmová rada (nebo jak se to těleso jmenovalo) vznášela námitky, a my, lační filmového křtu, jsme se jim snažili vyhovět, až se nakonec jazzband ze scénáře vytratil a nahradila jej nejprve symfonie a pak dechovka; a jak podobně vymizela ze skriptu i veškerá legrace a dílo se proměnilo v drámo o sabotáži v továrně za protektorátu. Také jak v tomto stadiu si jakýsi člen rady všiml, že scénář má pořád titul *Kapela to vyhrála*, ač v něm žádná kapela není, a podtitul „hudební komedie“, ač v něm zbyla už jen dechovka, a to ještě vyhrávající na funuse; a jak začaly nové námitky, nová prepisování, až jsme skončili téměř tam, kde jsme před dvěma lety začli. Jedině že film už se nejmenoval *Kapela to vyhrála*, nýbrž *Noty v kufru*, patrně proto, aby Velká rada mohla vykázat tvůrčí činnost. Pod tímhle titulem jej pan prezident popletl se Zbabělci, zakousl jej, a třebaže Miloš nějakému sekretáři úspěšně dokázal, že jde o docela jiné dílo, ten soudruh pronesl větu, již si dosud v Milošově tehdejší podání pamatuju: „...i kdybyste měl stokrát pravdu, soudruhu Formane, soudruhu prezidentovi se nikdo neodváží říct, že se zmejlil.“

Takže to snad opravdu bylo tak, jak jsem to napsal, když to shodně napsal i Miloš, resp. nadiktoval to Janu Novákovi. Jenže samozřejmě: co když se Miloš na věc pamatoval už jen matně – v jeho paměti, nia rozdíl od mojí, jsou jistě stovky historek o osudu filmů, nejen doma, ale i v Americe, a jedna vytěšňuje druhou – a spolehl proto na moji paměť? Anebo se pamatoval přesně, ale nechtěl mi kazit dobrou historku?

Jenže ona to *jenom* historka není. Scénářem si Velká barrandovská rada skutečně pohazovala jako horkou bramborou, jazz z něho opravdu vykleštila, a jednou dobou tam na mou duši byla filharmonie. Také humor permutoval ve vážnost, a i když sabotáž v továrně měla typicky formanovské rysy (dělníci nesou obrovský trup letadla na ramenou, podobni stonožce, a nemohou s ním projít skrze slavobránu – to první jsem ale skutečně zažil a vyprávěl Milošovi; slavobrána, resp. místní vítězný oblouk, je od něho), i když tedy sabotáž měla být traktována komediálně, sabotáž v nacistické továrně to byla. Vznikly též námitky proti podtitulu, který v nějakém stadiu „práce“ na scénáři nevyjadřoval už jeho charakter („hudební komedie“), a tak se postupně do historky vracely komediální prvky, až byla nakonec schválena a v zápětí zakázána samým zeměpánem.

Takže ono to v podstatě tak nějak bylo, a legenda to moc ani není.

S Milošem jsem se ještě několikrát pokoušel o spolupráci, vždycky se to ale zhatilo na ideologických námitkách, nakonec na námitce nejpádnější: sovětském přepadu naší vlasti. Snovali jsme například příběh o likvidaci Lidic, který měl být natáčen ruční kamerou jako nacistický pseudodokument. Typický nápad mladistvého filmového nadšence, který nedošel souhlasu u strážců bdělosti. I tady sehrála svou nespolehlivá paměť. Ve své vzpomínkové knize Jiří Sehnal (alias Jethro McIntosh) píše, že nápad na „dokumentární“ film o Lidicích pochází od něho, že já jsem podle toho námětu napsal scénář, ten však se nikdy nenatočil. Scénář jsem určitě nikdy žádný nenapsal, stvořili jsme s Milošem nejvýš synopsi, a nápad, pokud já se pamatuju, pocházel od Miloše. Při nedávném festivalu českého filmu ve Washingtonu jsem se na to Miloše zeptal, ale ten se už taky na moc

nepamatoval: nápad byl snad skutečně Jethrův, později na něm spolupracovali, jenže z věci nic nebylo.

Podobně v nic se rozplynul námět nazvaný *Ostrozrak*, vybudovaný na jednom žertu z detektivky *Vražda pro štěstí*, kterou jsme napsali s Honzou Zábranou, a vyšla pod Honzovým jménem. Milošovi se tam zalíbila zaměstnanecká kategorie soukromé detektivní firmy Toma Lomala alias Tomáš Lómala Ostrozrak, tzv. inflagrantisté. To byli zaměstnanci mazaného Hanáka, kteří opatrovali důvody k rozvodu bohatým zákazníkům tím, že po dohodě s nimi byli *in flagranti* „přistiženi“ Lomalovým pátračem, jenž pak u rozvodového soudu fungoval jako svědek. Musím se přiznat, že celá věc spočívala na adjustované literární krádeži: historku povinného *in flagranti* má v románě *A Handful of Dust* Evelyn Waugh. V Milošových rukou by z toho jistě byla dobrá komedie. Jenže doby byly mravné, Miloš se právě neslavně proslavil natočením nahých milenců v *Láskách jedné plavlásky*, což způsobilo nevoli na nejvyšších místech, a celý projekt proto nedošel souhlasu u strážců mravnosti.

Poslední náš pokus o spolupráci byl scénosled na film podle *Zbabělců*, sepsaný v létě 1968. Projekt byl schválen, Miloš odjel do Ameriky, aby tam točil svůj první americký film (z toho sešlo: první film v Americe natočil teprve, když já jsem tam už byl taky) a měli jsme dohodnuto, že *Zbabělce* začne filmovat v létě 1969. Přirozeně nefilmoval. Nejvíce mi přijde líto jedné věci: podobně jako v *Láskách* obsadil Miloš sestru své tehdejší ženy Jany Brejchové Hanu (chtěl ji mít už ve filmu *Kapela to vyhrála*), hodlal nyní do role Dannyho nedosažitelné Ireny obsadit skutečnou dceru skutečné Ireny, tehdy pohledného teenagera. Ani ta ale, vinou historických událostí, u filmu kariéru neudělala.

V Americe jsem pak náš scénosled přeložil do angličtiny, a když *Zbabělci* poprvé vyšli anglicky, ještě jsem se nějaký čas pokoušel najít investora. Nakonec mi však Miloš řekl, že si nedovede představit, že by román měl filmovat s americkými herci a někde v Německu, a tak jsme toho nechali.

Že by to šlo nafilmovat dnes v České republice, je bohužel jenom zbožné přání. Aspoň moje. Miloš, jako filmový režisér, už je někde úplně jinde.